

Все вышеизложенное указывает на большие трудности в подборе текстов. Найти текст требуемого объема и познавательной ценности с определенным набором грамматических структур, новой лексики, подлежащей введению в активный словарь иностранцев, очень трудно. Поэтому такую важную роль в обучении иностранцев играют межпредметные связи.

На втором (продвинутом) этапе обучения переходим к адаптированным текстам. Вспомогая Л.Н. Чумак выделяем основные виды адаптации текстов: 1) собственно адаптация, т. е. опрощение текста; 2) составление различного вида комментариев к тексту.

В методике преподавания русского как иностранного (РКИ) различают следующие виды текстов по степени адаптированности [3, с. 62]:

1) *смоделированный текст* (т. е. текст, созданный преподавателем или автором пособия в учебных целях); 2) *адаптированный текст* (т. е. кем-то созданный текст, но подвергнутый преподавателем изменениям в соответствии с уровнем языковой подготовки учащихся); 3) *оригинальный неадаптированный текст*.

Степень адаптации текста может быть различной, но любые изменения: сокращения, замена отдельных слов, перестройка синтаксических конструкций и др. — означают, что перед нами текст адаптированный.

На продвинутом этапе обучения в качестве основной цели выдвигается **овладение учащимися навыками монологической и диалогической речи**. И устная, и письменная научная речь в значительной мере монологична (сообщение, доклад, выступление на семинаре) или представляет монолог в диалоге, имеющий место, например, в ходе научной дискуссии, профессиональной беседы, различных деловых и личных переговоров. Особенно важно обучать иностранных студентов **монологической речи**, так как на практических занятиях и на экзаменах по профилирующим дисциплинам они самостоятельно выступают свое монологическое высказывание и таким образом демонстрируют преподавателям предметникам знание русского языка.

Устная научная речь студентов должна воплощаться в различного плана **монологических высказываниях**, содержащих *описание* конкретных и абстрактных предметов, процессов, явлений, *повествование* об актуальных научных явлениях и фактах, *рассуждения* на различные научные темы с выражением собственного мнения, аргументации, оценки и выводов. Подготовка студентов к этим формам речевого взаимодействия определяет выбор привлекаемых текстов, единиц обучения и представления учебного материала.

Таким образом, на первом этапе знакомство иностранцев с научной речью должно осуществляться на материале учебных текстов. Далее на продвинутом этапе необходимо работать с оригинальными научными текстами. Переход от учебных научных текстов к оригинальным неадаптированным текстам даже в устной аудитории повысит уровень освоения научной речи.

Литература

1. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. — М., 2001.
2. Жученко, Г.А. Работа над специальными текстами в процессе обучения иностранцев русскому языку. — К., 1968.
3. Клобукова, Л.П. Обучение языку специальности / Л.П. Клобукова. — М., 1987.
4. Митрофанова, О.Д. Научный стиль речи: проблемы обучения / О.Д. Митрофанова. — М., 1978.

ДА ПРАБЛЕМЫ ТЫПАЛАГІЗАЦЫІ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ СЛОЎНІКАЎ

Д.В. Дзятко (Мінск, БДПУ)

У адным з праграмных артыкулаў Ю.Д. Апресян адзначыў, што на сучасным этапе адбываецца глыбокая рэформа лексікаграфіі, якая ў апошнія дзесяцігоддзі развіваецца з нарастаючай сілай. Сярод фактараў, якія абумовілі дадзеную рэформу, першачарговае значэнне маюць наступныя:

1) новы тып лінгвістычнага апісання, які сфарміраваўся ў даследаваннях па фармальных мадэлях мовы;

2) новыя тэндэнцыі ў развіцці гэрэтычнага мовазнаўства;

3) узмацненне прыкладнай і спецыяльнай навуцы [1, с. 123 — 124].

У сувязі з гэтым перад лінгвістамі паўстае шэраг агульных і прыватных праблем, якія патрабуюць неадкладнага гэрэтычнага вырашэння і практычнай рэалізацыі:

• сінтэзаваанне антрапацэнтрычнага і лінгвацэнтрычнага падыходаў да стварэння слоўнікаў;

• захаванне глыбінні і зразнаснасці пры стварэнні новых лексікаграфічных выданняў;

• аптымізацыя метадалагічных апаратаў слоўнікаў розных тыпаў;

• узгадненне граматычнага і лексікаграфічнага апісання мовы;

• распрацоўка аптымальнай электроннай формы лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі моўных злучак, зфіксаваных ужо існуючымі слоўнікамі; і стварэнне новых электронных слоўнікаў;

• распрацоўка зводных слоўнікаў нацыянальных моў і інш.

Вырашэнню пералічаных праблем, а таксама фарміраванню агульнай перспектывнай пратэгі развіцця лексікаграфіі спрыяе распрацоўка тыпалогіі слоўнікаў, што з'яўляецца адным з найважнейшых пытанняў у тэорыі лексікаграфіі, «паколькі дазваляе не толькі асэнсавана ўжо здзейсненае, але і прагназаваць складанне новых тыпаў слоўнікаў, вызначаць характар лексікаграфічных праектаў, стымуляваць намаганні лексікаграфіаў у розных краінах» [4, с. 30].

У гісторыі лінгвістыкі вядома некалькі дзесяткаў спроб канстрування сістэм слоўнікаў. Класічнай лічыцца тыпалогія Л.У. Шчэрбы. Ён прапанаваў класіфікацыю слоўнікаў, у якой пераважваюць слоўнікі акадэмічнага тыпу і слоўнікі-даведнікі, энцыклапедычныя і агульныя слоўнікі, тэзаўрусы і звычайныя слоўнікі, звычайныя і ідэаграфічныя слоўнікі, тлумачальныя і перакладныя, негістарычныя і гістарычныя слоўнікі [7].

Тыпалогія, распрацаваная П.М. Дзянісавым, прадвызначае чатырма асноўнымі каардынатамі: лінгвістычнай (тлумачальныя, ідэаграфічныя і аспектычныя — слоўнікі сінонімаў, антонімаў, амонімаў і інш.), псіхалагічнай (слоўнікі для носьбітаў мовы, замежнікаў, ЭВМ), сацыяльнай (улічваецца метамова слоўніка і сукупнасць сродкаў фіксацыі інфармацыі ў слоўніку), сацыялагічная (напр., лінгвакраіназнаўчыя слоўнікі, слоўнікі да твораў мастацкай літаратуры) [2, с. 210—211].

Вядомы расійскі лексікограф В.В. Маркоўкін вылучае тры асноўныя крытэрыі пры класіфікацыі слоўнікаў («што-падстава», «як-падстава» і «для каго-падстава»), у адпаведнасці з якімі вылучаюцца: лексічныя слоўнікі; слоўнікі спалучальнасці, кіравання, словаўтварэння; фразеалагічныя слоўнікі, прымавак і прыказак, крылатых выслоўяў і пад.; слоўнікі злучных адзінак лексічнай сістэмы; лінгвацэнтрычныя і антрапацэнтрычныя слоўнікі; аспектычныя і поліаспектычныя слоўнікі, вытлумачальныя і дэманстрацыйныя; слоўнікі рэцэптыўнага,

прадуктыўнага і гібрыднага тыпаў, дыяхранічныя і сінхранічныя слоўнікі, фармальна ўпарадкаваныя (алфавітныя) і зместава ўпарадкаваныя (ідаграфічныя, пнездавыя), аўтаномныя і ўключаныя слоўнікі (дадаткі), незалежныя і інкарпараваныя вучэбныя слоўнікі, друкаваныя і камп'ютэрныя слоўнікі [5, с. 13–23].

Арыгінальную класіфікацыю слоўнікаў абгрунтаваў у часопісе «Вопросы языкознания» А.М. Цывін. Даследчык распрацаваў 8 класіфікацыйных схем, у якіх улічваюцца: суадносіны правага і левага бакоў слоўніка, спосаб размяшчэння агулавочнага слоўнікавага блока, склад агулавочнага слоўнікавага блока, характар адбору агулавочнага слоўнікавага блока, аб'ект адлюстравання, прэзентацыя ў слоўніку гістарычных працэсаў, мэты і прызначэнне слоўніка, характар лексікі (агульная або ўласная) [6].

Ключавымі пазіцыямі ў тыпалогіі У.У. Дубічынскага з'яўляюцца: колькасць апісаных у слоўніку моў, ступень ахопу лексікі, аб'ём выдання, афармленне і дэталізацыя інфармацыі, функцыянальная скіраванасць, парадак падачы лексічнага матэрыялу, культуралагічны характарыстыкі. Вылучаюцца таксама комплексныя і вучэбныя слоўнікі [3, с. 69–71].

Безумоўна, шматпланавасць і шматстайнасць слоўнікаў прадугледжваюць разгалінаванасць і множнасць дыферэнцавальных падстаў [3, с. 69], аднак, на наш погляд, прамежныя павелічэнне або разнастайванне паказчыкаў класіфікацыі прыводзіць да дэфармацыі самой структуры тыпалогіі і разбурэння сістэмных адносін паміж яе элементамі.

Прапанаваная намі канцэпцыя грунтуецца на матэрыяле беларускай лексікаграфіі і заключаецца ў вылучэнні шэрага асноўных груп лінгвістычных слоўнікаў на аснове: а) спецыфікі моўных адзінак, зафіксаваных у слоўніках; б) асаблівасцей іх лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі; в) асноўнай інфармацыі, якую падае слоўнік, г. зн. яго прызначэннем.

Заўважым, што, на наш погляд, комплексныя слоўнікі (напр., «Дыялектны слоўнік Лёўкі Фразеалагізмы. Прыказкі, прымаўкі, прыгаворкі. Параўнанні» Н. Гілевіча, «Комплексны слоўнік беларускай мовы» Л. Гамезы, «Слоўнік лексічных формаў» Я. Хвачына і інш.), лінгвістычныя атласы, электронныя перакладчыкі (тыпу «Belazar» і інш.) варта вынесці па-за межы класіфікацыі.

I. Лексемныя слоўнікі:

семантычны аспект:

сінхранічны план: тлумачальныя: агульных імён (літаратурная мова – зводныя і аспектычныя, напр. амонімаў, паронімаў, антонімаў, новых слоў, інашамовных слоў, мовы аўтарства, тэрміналагічныя і інш.); дыялектныя – зводныя і аспектычныя і ўласных імён (анамастычныя перакладныя: агульных імён (зводныя і аспектычныя) і ўласных імён (зводныя і аспектычныя)).

дыяхранічны план: этымалагічныя, гістарычныя;

функцыянальны аспект: артаграфічныя (арфаграфічныя, арфаэпічныя, цырылічныя і інш.), статыстычныя (частотныя, лексічныя мінімумы), ідаграфічныя (цыфравыя, лічбавыя, цыфравыя і інш.), тэматычныя, стылістычныя (устарэлай лексікі, сінонімаў, эпітэтаў, лектызмаў), парадыгматычныя;

структурны аспект: словаўтваральныя і марфемныя;

намінацыйны аспект: анамастычныя (тапанімічныя, антрапанімічныя – асобныя і аспектычныя – і інш.), канкардансы, спісы, рэестры.

II. Ідыёмныя слоўнікі:

семантычны аспект:

сінхранічны план: тлумачальныя (фразеалагізмаў, парэмій) і перакладныя (фразеалагізмаў, парэмій);

дыяхранічны план: этымалагічныя;

функцыянальны аспект: стылістычныя (перыфраз, параўнанні і інш.);

намінацыйны аспект: афарызмаў і інш.

Відавочна, у дадзенай класіфікацыі ёсць пэўныя метадалагічныя лакуны, якія павінны быць ліквідаваныя пры далейшым яе разгортванні, аднак, разам з тым, створаная тыпалогія характарызуецца, як падаецца, і відавочнымі прагназавальнымі магчымасцямі, што асабліва важна ва ўмовах няспыннага павелічэння колькасці лексікаграфічнай прадукцыі.

Літаратура

- Апресян, Ю.Д. Формальная модель языка и представление лексикографических знаний / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6.
Денисов, П.Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / П.Н. Денисов. – М.: Русский язык. – 1973. – 248 с.
Дубичинский, В.В. Лексикография русского языка / В.В. Дубичинский. – М.: Флинта; Наука. – 2009. – 42 с.
Козырев, В.А. Русская лексикография / В.А. Козырев, В.Д. Черняк. – М.: Дрофа, 2004. – 288 с.
Морковкин, В.В. Типология филологических словарей / В.В. Морковкин // Vocabulum et vocabularium. – Харьков, 1994. – Вып. 1. – С. 13–23.
Цивин, А.М. К вопросу о классификации русских словарей / А.М. Цивин // Вопросы языкознания. – 1978. – № 1.
Щерба, Л.В. Опыт общей теории лексикографии / Л.В. Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2002. – Т. 1. – С. 54–91.

А.І. Кавальчук (Гродна, ГрДУ)

СЕМАНТЫЧНЫЯ ПЕРААСЭНСАВАННІ Ў СКЛАДЗЕ ДЫАЛЕКТНАЙ ЭКСПРЭСІУНА-АЦЭНКАВАЙ ЛЕКСІКІ СА ЗНАЧЭННЕМ АСОБЫ

Адной з яркавых адметнасцей дэрывацыйнай сістэмы гутарковых асабовых найменняў з'яўляецца важкі працэнт субстантываў, што ўзніклі ў выніку семантычных пераасэнсаванняў. Так, напрыклад, у гродзенскіх гаворках сярод назваў асобы паводле вонкавага выгляду больш за 34 % адзінак – гэта семантычныя дэрываты. У межах згаданага лексічна-семантычнага абсягу вылучаецца найбольш яркая група слоў, якія называюць чалавека паводле стану яго вопраткі і прычоскі, як імя, гэта назвы неахайнага чалавека.

Метафарызацыя – найбольш пашыраны тып пераносу для гэтых найменняў. Нагадаем, метафара заснаваная «на выкарыстанні слова ў пераносным значэнні, якое развіваецца з асаблівасцяў падобнасці двух прадметаў або з'яў у выніку ўвасаблення, апрадмечвання, пераадавання» [5, с. 80]. У працэсе метафарычнага пераасэнсавання могуць улучацца імя розных тэматычных груп, найчасцей гэта назвы пэўных прадметаў побыту, якія, у дадзеным выпадку асабліва прадуктыўным аказваецца перанос з найменняў прадметаў або цёмнага колеру рэчэй: